

УДК 374

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-3-26>

Юлія МОГИЛЬНА,

orcid.org/0000-0003-3144-3392

*аспірант кафедри професійної, початкової та дошкільної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені*

Г. С. Сковороди

(Харків, Україна) 4499.yuliaa@gmail.com

АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ШКІЛ В УКРАЇНІ

Школа – важливий етап у розвитку людини, не лише розумового, а й особистісного.

Формування всебічно розвинутої, цілеспрямованої, конкурентоспроможної, замотивованої, професійно орієнтованої особистості є гострим питанням для сучасної системи освіти України. У статті проаналізовано неформальну освіту як можливий шлях для формування соціуму майбутнього в Україні.

З'ясовано, що творчі та психологічні складники особистості неможливо розвивати шляхом шкільної освіти або навіть проведення неформальних освітніх заходів у рамках школи. Під час дослідження також виділено важливу психологічно особливість дітей, у тому числі підлітків: для них важливо бути поза школою, потрапити в новий колектив, бажано однокласників, знайти та проявити себе. Окрім того, діти – це сучасність. Школи не встигають за розвитком суспільства, а ось неформальна освіта через відсутність жорстких державних рамок є динамічною. Це мотивує дітей до навчання, приваблює їх, допомагає розвивати їхню особистість.

У статті наведено аналіз цілей, які ставить перед школою концепція НУШ. Але через низьку динаміку розвитку шкільних учителів, недостатню роботу з ними концепція НУШ стає складною для реалізації, особливо та її частина, яка забезпечує розвиток особистісних якостей учнів шкіл. Доведено можливість досягнення цих цілей більш актуальним і простим шляхом – розвитком неформальної освіти.

Доведено, що неформальна, позашкільна освіта є актуальною для батьків в Україні. Також шляхом порівняльного аналізу наведено низку особливостей і переваг неформальної освіти, які роблять її обов'язковою для досягнення високого рівня соціуму країни.

Виявлено, що більшість дітей не є учасниками неформальної освіти через брак позашкільних освітніх установ або високу вартість, а більша частина тих, що є учасниками, відвідує комунальні заклади.

Запропоновано розвивати неформальну освіту в Україні на державному рівні.

Ключові слова: *неформальна освіта, позашкільна освіта, школа, розвиток особистості.*

Yuliia MOHYLNA,

orcid.org/0000-0003-3144-3392

Graduate Student at the Department of Professional, Primary and Preschool Education

Kharkiv National Pedagogical University after G. S. Skovoroda

(Kharkiv, Ukraine) 4499.yuliaa@gmail.com

ACTUALITY OF DEVELOPMENT OF NON-FORMAL EDUCATION OF PUPILS IN UKRAINE

School is an important stage in human development, not only mental but also personal.

The formation of a comprehensively developed, purposeful, competitive, motivated, professionally oriented personality is an acute issue for the modern education system of Ukraine. The article analyzes non-formal education as a possible way to shape the society of the future in Ukraine.

It was found that the creative and psychological components of personality can not be developed through school education, or even informal educational activities within the school. The study also highlighted an important psychological feature of children, including teenagers – it is important for them to be out of school, get into a new team, preferably like-minded, find and express themselves. In addition, children are modern. Schools do not keep up with the development of society, but non-formal education, due to the lack of a strict state framework, is dynamic. It motivates children to learn, makes them to be interested in studying, helps to develop their personality.

The article presents an analysis of the goals set for the school by the concept of New Ukrainian School (NUS). But due to the low dynamics of development of school teachers, insufficient work with them, the concept of NUS becomes difficult to implement, especially, and its part, which ensures the development of personal qualities of school students. The possibility of achieving these goals in a more relevant and simple way – the development of non-formal education – is proved.

It is proved that non-formal, out-of-school education is relevant for parents in Ukraine. Also, a comparative analysis shows a number of features and benefits of non-formal education, which make it mandatory to achieve a high level of society.

It was found that most children do not participate in non-formal education due to the lack of out-of-school educational institutions or high cost, and most of those who do participate in public institutions.

It is proposed to develop non-formal education in Ukraine at the state level.

Key words: *non-formal education, out-of-school education, school, personality development.*

Постановка проблеми. У 2020 році у світовому рейтингу соціального розвитку Social Progress Index серед 163 країн Україна зайняла 63 місце.

Якість життя населення країни залежить від особистісного розвитку кожного громадянина. Найважливішим часом у формуванні особистості є час, що припадає на шкільні роки.

В умовах швидкого розвитку сучасності, зміни соціальних потреб, через свою невідповідність їм формальна освіта починає відходити на другий план. Це можна виправити шляхом її реформування, але формальна, особливо шкільна, освіта не здатна реалізувати ті освітні, особливо виховні, цілі, які перед нею ставлять. Тому важливо розвивати додаткові ланки освіти, у тому числі неформальну, яка здатна йти в ногу із сучасністю, задовольняти потреби населення, заповнювати пробіли шкільної освіти.

Аналіз досліджень. Сьогодні неформальна освіта в Україні набуває стрімкого розвитку, що викликає необхідність її дослідження та наукового обґрунтування. Низка науковців розглядає неформальну освіту як обов'язкову умову реалізації неперервної освіти: Н. Верхоглядова, В. Давидова, Ю. Деркач, М. Лещенко. Дослідження в галузі організації позашкільної освіти шляхом неформального підходу в працях висвітлюють Т. Кристопчук, В. Стрижалковська, І. Яковлєва. Також неформальна освіта стала предметом вивчення таких науковців: М. Ахмед, Н. Василенко, С. Вершловського, А. Гончарук, В. Давидова, П. Джарвіс, Р. Колишко, П. Кумбс, О. Лазаренко, О. Макареня, А. Мітіна, Н. Терьохіна, О. Шапочкіна.

Мета статті – розкрити актуальність неформальної освіти школярів України, довести необхідність її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Хоча й деякими науковцями неформальна освіта вважається історично старшою, ніж формальна, активного розвитку у світовій системі освіти вона набуває лише останні десятиріччя. Через її новітність існує безліч визначень терміна «неформальна освіта», кожен науковець трактує його згідно зі своїми дослідженнями та досвідом. Але для розкриття розуміння терміна нами обрано таке визначення – процес додаткового цілеспрямованого діалогічного навчання, виховання й розвитку молоді, організованого поза межами змісту, форм і методів освітніх установ і державних інституцій (Павлик, 2014: 122).

Ще одне визначення терміна «неформальна освіта» надано Радою Європи та Європейською комісією, згідно з яким це будь-яка, організована

поза формальною освітою освітня діяльність, яка доповнює формальну освіту, забезпечує засвоєння тих умінь і навичок, які необхідні для соціально й економічно активного громадянина. Окрім того, це діяльність, яка має певну структуру, часові рамки та мету, тобто вона є організованою. Таке визначення неформальної освіти вже розкриває її актуальність для вітчизняної освіти, адже сучасні державні школи України не мають на меті сформувати соціально активну, розвинуту особистість, яка готова до дорослого життя, взаємин у колективі, яка стане свідомим і патріотичним громадянином своєї країни.

Неформальна освіта має низку відмінностей від формальної, що робить її окремим компонентом освітнього процесу (Астемірова, 2015: 15):

1. Мета неформальної освіти – приріст освітнього потенціалу суб'єкта, а бажаний результат – удосконалення навичок, що вже існують, задоволення особистісних потреб.

Тобто ми не можемо казати, що неформальна освіта повинна замінити формальну, вона є доповнювальною.

2. Суб'єктами, які організують педагогічний процес, є спеціалісти педагогічного й непедагогічного профілю.

Водночас у формальному освітньому процесі беруть участь лише кваліфіковані педагоги. Це є дуже важливою особливістю. Уявимо, що організовано курси з особистісного розвитку для старшокласників. Вони будуть містити такі теми, як тайм-менеджмент, ораторська майстерність тощо. Чи може шкільний учитель викладати їх? Якщо він не займався своїм розвитком, не вивчав літературу із зазначених тем, не брав участі в подібних курсах – ні. І педагогічна освіта не допоможе йому в цьому питанні, адже при підготовці майбутнього вчителя розвитку його особистості не приділяється увага. Й ось тут компетентний фахівець, не маючи педагогічної освіти, але володіючи необхідними навичками, зможе якісно провести курси та допомогти дітям опанувати навички саморозвитку.

3. Неформальна освіта має певну незалежність від органів керування освітою.

Це дає можливість швидкого реагування освітнього процесу на потреби громадян, зміни тенденцій, появу нових проблем суспільства. Формальна освіта не має таких можливостей, адже бюрократична система є сталою, упровадження будь-яких інновацій займає велику кількість часу. Реформування на законодавчому рівні займають роки. Поки проходить реформа, настає час увести нову. Так як навчанню педагогів працювати в

новітніх умовах приділяється недостатньо уваги, деякі реформування відбуваються лише на папері, а в реальному житті діє «Стара школа».

Тобто ми бачимо, що неформальна освіта має такі властивості, яких не має формальна. Це робить її невід'ємним складником цілісного процесу освіти й виховання, який має на меті формування освіченої, розвинутої, замотивованої, впевненої в собі особистості.

Згідно з концепцією НУШ, метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання й соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення й навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності (МОН, 2016: Концепція НУШ).

Така мета зачіпає всі компоненти психологічної теорії особистості, а саме:

1. Структуру особистості, її характеристики, здатність до формування певної поведінки.
2. Мотивацію особистості.
3. Розвиток особистості в онтогенезі.
4. Психопатології та норми здорової особистості (Скрипченко, 2014: 215).

Але досягти такої мети в умовах лише шкільної освіти неможливо, адже саме неформальна освіта виводить навчальний процес за межі звичного клімату, освітнього простору. Це приваблює молодь, дає змогу знайти коло однодумців, підвищити рівень соціалізації. У неформальному колективі психологічне середовище для спілкування є більш сприятливим, що допомагає дітям входити в колектив. У реаліях школи під час початкового навчання в класі формується певна ієрархія, у якій дитина займає ту чи іншу позицію. Вийти із цієї позиції буде дуже складно, особливо психологічно вразливому підлітку. Так, дитина, що має погане становище в шкільному колективі, завдяки неформальній групі може покращити свій психологічний стан, розкритися, знайти приховані таланти.

Окрім того, кожна особистість, а особливо підліток, знаходиться в стані внутрішньої боротьби між прагненням до індивідуальності, проявом себе та соціальними нормами, які є обмежувальним фактором для індивідуальних якостей особистості. Таки стан викликає дискомфорт, тому для душевної рівноваги повинен бути знайдений баланс між індивідуальним і соціальним. Саме неформальна освіта, завдяки атмосфері комунікації без жорстких рамок і чіткого розділення ролей щодо суб'єктів навчання та виховання є помічником у

пошуку цього балансу, вона дає можливість розкриватися індивідуальності шляхом комунікації з іншими учасниками освітнього або виховного процесу. Тобто неформальна освіта здатна забезпечити індивідуалізацію особистості шляхом її соціалізації, що є недосяжним для формальної освіти, особливо шкільної системи (Павлик, 2017: 24).

Неформальна освіта – добровільна, формальна – обов'язкова. Звісно, і взаємини в цьому становищі будуть різними. Навіть якщо ми кажемо про гурток у рамках класу або школи, дитина залишається в тому самому колективі, з тими ж учителями. Психологічне відношення обов'язковості, примусовості залишається. Таке ставлення учня до занять немов «убиває» його творчість. Неформальна освіта тому й неформальна, що виходить за рамки формальності. Намагатися досягти цілі неформальної освіти шляхом формальної – помилка.

Окрім того, в освітньому процесі неформальних організацій дуже важливою є різноманітність форм і методів навчання, практична частина, інтерактивні методи, тобто учень стає активним учасником навчального процесу. Це саме те, чого так не вистачає школі, – практики. Брак коштів, бажання вчителя, можливостей його творчого польоту, адже він ставиться в жорсткі рамки навчальної програми МОН, що не дає школярам активності. Навчальний процес – дошка, зошит, підручник. Чи можливо таким чином досягти цілі НУШ шляхом лише реформування шкільної програми? Ні. Теоретичний матеріал – основний складник шкільної програми. Тоді як у неформальних установах навчання орієнтується на життєвий, професійний, емоційний досвід учасників. Тобто таке навчання є емпатичним і таким чином більш ефективно засвоюється, адже знання, що закріплені емоціями, є більш стійкими.

Таким чином, реформування формальної освіти без розвитку неформальної немає сенсу (Павлик, 2017: 12).

У 2018 році директором інклюзивної та позашкільної освіти Міністерства освіти та науки України проведено опитування серед 1005 респондентів щодо послуг позашкільної освіти. У ході опитування отримано такі результати (Биковська, 2018: 25):

1. 98,2% опитуваних вважають позашкільну освіту важливим складником у всебічному розвитку особистості дитини.
2. 89,5% здобувають позашкільну освіту, але з них лише 9,8% у закладах середньої освіти.

Ми бачимо, що неформальна освіта дітей є важливою для українських батьків, але та неформальна освіта, яка знаходиться за рамками школи.

Рис. 1. Результат опитування батьків стосовно причин, через які їхні діти не здобувають позашкільну освіту

Варто зауважити, що 58,3% здобувають цю освіту в комунальних закладах. Країні є куди розвиватися, батьки зацікавлені в розвитку своєї дитини.

Статистичні дані про опитування батьків, чії діти не здобувають позашкільну освіту, представлено на рис. 1.

Таким чином, позашкільна, неформальна освіта є актуальною в житті українців. Діти, що її позбавлені, здебільшого мають географічні або економічні причини. Але немає таких батьків, які

вважають достатньою шкільну освіту для розвитку своєї дитини.

Висновки. Отже, аналіз сутності й особливостей неформальної освіти доводить, що вона є актуальною для України сьогодні. Низький рівень економіки та соціального розвитку країни – результат недосконалої освіти дітей. Саме шляхом розвитку неформальної освіти школярів, майбутнього країни, можна змінити становище й підвищити рівень життя населення.

Здобувати позашкільну освіту дітям заважає брак спеціальних установ і коштів. Саме тому державі варто спрямувати зусилля на створення організацій з неформальної освіти.

Також важливо актуалізувати увагу підлітків на важливість розвитку особистісних якостей, адже саме цей прошарок населення є психологічно найбільш вразливим і більше за інших потребує колективізації, пошуку себе, розвитку своїх можливостей.

Неформальна освіта як складник, що доповнює формальну освіту, здатна виховати гідну націю, яка наповнена цілеспрямованими, грамотними, зорієнтованими та замотивованими громадянами-патріотами своєї країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павлик Н. П. Неформальна освіта. Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект : монографія. Житомир : Волинь, 2014. С. 120–124.
2. Астемірова О. Н. Процесс непрерывного образования как фактор успешности профессиональной самореализации педагога при внедрении ФГОС. *Психологическое сопровождение безопасности образовательной среды школы в условиях внедрения новых образовательных и профессиональных стандартов*. 2015. С. 12–20.
3. МОН. Концепція нової української школи / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Загальна психологія : підручник. Київ : Каравела, 2014. 464 с.
5. Павлик Н. П. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді : навчальний посібник. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 164 с.
6. Биковська О. В. Стратегія розвитку позашкільної освіти. *Electronic National Pedagogical Dragomanov University Repository*. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23320/Stratehiia%20Rozvytku%20Pozashkilnoi%20Osvity.pdf;jsessionid=F0C2262881AE94BFC6BC9B543CA2EB03?sequence=1>.

REFERENCES

1. Pavlyk N. P. Neformalna osvita. Entsyclopedia of human rights: sotsialno-pedahohichniy aspekt [Non-formal education. Encyclopedia of human rights: socio-pedagogical aspect] : monograph. Zhytomyr: Volyn, 2014. S. 120–124 [in Ukrainian].
2. Astemirova O. N. Protsess nepreryivnogo obrazovaniya kak faktor uspehnosti professionalnoy samorealizatsii pedagoga pri vnedrenii FGOS. [The process of continuing education as a factor in the success of professional self-realization of the teacher in the implementation of GEF.] *Psychological support of safety of educational environment of school in the conditions of introduction of new educational and professional standards*. 2015. S. 12–20 [in Ukrainian].
3. MON. Kontseptsiia novoi ukrainskoi shkoly. [The concept of the new Ukrainian school]. *Ministry of Education and Science of Ukraine*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
4. Skrypchenko O. V., Dolynska L. V., Ohorodniichuk Z. V. Zahalna psykholohiia [General Psychology]: textbook. Kyiv: Karavela, 2014. 464 p. [in Ukrainian].
5. Pavlyk N. P. Teoriia i praktyka orhanizatsii neformalnoi osvity molodi [Theory and practice of organizing non-formal education of youth]: textbook Zhytomyr: ZhSU. Iv. Franka, 2017. 164 p. [in Ukrainian].
6. Bykovska O. V. Stratehiia rozvytku pozashkilnoi osvity. [Extracurricular education development strategy] *Electronic National Pedagogical Dragomanov University Repository*. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23320/Stratehiia%20Rozvytku%20Pozashkilnoi%20Osvity.pdf;jsessionid=F0C2262881AE94BFC6BC9B543CA2EB03?sequence=1> [in Ukrainian].